Радојица Таутовић

Поезија у знаку техничке револуције

1.

Историја песништва често се приказује као нека драма у којој се песник сукобљава са разним надмоћним силама —од бога до богаташа. Према том приказу, један ранији чин ове драме обухватао би распру између песника и политичара. Данас, међутим, изгледа да почиње нови чин у којем се поете конфронтирају са научницима, а поготову — са техничарима. Пошто та конфронтација оставља утисак непомирљивог антагонизма, драма постаје налик на трагедију: у њеном епилогу, поезија би имала да издахне под гвозденом петом технике.

Заиста, такав епилог је могућан, али није неизбежан. У доба научно-техничког преврата, смрт поезије није нека фатална неминовност. Додуше, у класном друштву пламти драматичан конфликт између правог песника и повлашћеног техничара; али, овај конфликт се гаси у истој мери у којој ишчезавају друштвене класе; он се разрешава путем плодног, дијалектичког сједињавања уметности са науком и техником. У наше време, баш то сједињавање представља ону новину без које би поезија пала у застој и мртвило.

Нажалост, многи истакнути песници пренебрегавају ову новину: њихово дело остаје недотакнуто научном или техничком инспирацијом. Утолико горе по те „реномиране" поете! Јер, једна стваралачка новина није обезвређена тиме што је не прихватају „велики" песници; напротив, ови песници се утолико умањују, уколико одбијају да усвоје поменуту новину. Па ипак, неки наши значајни стваоци почињу да ослушкују инспиративни дозив технике и науке. Таквом дозиву се одазвао Мирослав Антић. У својој „Космонаутској песми", Антић се надахнуо свемирским путевима које је пред поезијом отворила техника; за узврат, он настоји да пред техником осветли један човечански циљ и хоризонт. Обраћајући се космонауту, песник му каже:

Тако сам некако нашао и једну тиху мудрост
од које расту крила.
Зато и хоћу само то да те замолим:

Прелети бесконачност и победи време и машту,
али не заборави како се корача по земљи;
додирни руком сјај најудаљенијих звезда,
али не заборави како се корача по земљи.

Наведени стихови још вибрирају од напора што га је песник учинио да би савладао удаљеност између себе и космонаута. Тај напор је крунисан успехом. Песник и техничар могли су да се збратиме, будући да је један у другоме препознао човека, то јест самога себе. На сваки начин, песник је у космонауту нашао свог новог лирског јунака. Он је у свету науке и технике открио нов инспиративни садржај. Открио је оно што је поезији данас најпотребније.

Али, под притиском друштвене и духовне инерције, разни конзервативци сумњају у стваралачки потенцијал овог открића. Држећи се традиционалних мерила, они не верују да научно-техничка револуција може надахнути велику поезију. Ти традиционалисти хтели би да се стваралачка новина процењује сходно постојећем концепту вредности. Овде, међутим, нужан је обрнут поступак: означени концепт мора се саобразити тој новини; он се мора променити или одбацити, уколико је несагласан са овом другом. Такав поступак примењивали су најдоследнији револуционари, међу њима и Лењин који је једном приликом упозорио Луначарског „да не заборави да подржава и оно **ново** што ће се родити под утицајем револуције. Нека је то **испочетка слабо:** ту је немогуће применити **једино естетске** судове". Према томе, на основу досадашњег естетског критеријума не може се створити адекватан суд о новој поезији, надахнутој научно-техничким превратом.

Нов елемент ове поезије лежи, пре свега, у њеном садржају. Али, он није сведен на оне мотиве које песник налази у чудесном, понекад и стравичном, свету технолошке цивилизације. Атмосфера тога света обухвата и прожима чак и старе поетске садржаје; отуда, ови добијају нов смисао. Тако, у савременој поезији, природа више не значи оно што је значила у лирици минулог века. Када савремени песник евоцира планински пејзаж, он тиме не изражава само своју наклоност према природи, већ и своју одбојност према отуђеној техници. У његовом доживљају, природа постаје нека врста **анти - технике,** док се сама техника указује као анти - природа.

На тај начин, поетска тематика се поларизује услед свог осавремењивања. На једном њеном полу, техника отеловљује анти-природу; на противуположном полу, природа означава анти-технику. Прва упућује песнике у свемир, а друга их враћа у завичај. Читава ова поларизација одаје једну особену дијалектику која пулсира у самом садржају савременог песништва. Она је јасно оцртана и у новој збирци Лазе Лазића 'Пловећи чардак". Ту се иста поларизација види као супротност људске еротике и отуђене технике; одређеније говорећи, она је овде изражена као побуна

човекове природе против технократије која покушава да „програмира“ чак и саму љубав.

Оваква поларизација карактерише тематику новог песништва. При том, она тражи да се изрази у одговарајућој форми.

2.

Повињавајући се овом тражењу, некадашња мисаона лирика преобличава се у неку врсту интелектуалне поезије. За разлику од старог метафизичког песништва, ова друга не напаја се спекулативном филозофијом или религијом, него модерном науком. Штавише, та нова поезија цвета ван ограда традиционалног песничког врта, на извесним граничним или занемареним пољима, као што је литература за децу и омладину. На тлу ове књижевности поникла је и творевина Александра Вуча ‘Момак и по хоћу да будем“: у Вучовој поеми, дечак се суочава с електронским рачунаром. С једне стране, дакле, песник ослушкује глас ученог инжењера и седог научника, а с друге стране говори „незрелом“ детету. Такво песниково понашање личи на парадокс. У ствари, у њему нема ничег чудног. Јер, модерна техника актуализује исту ону будућност коју оличава млада генерација Када се упути у будућност, песник се мора наћи између детета и научника. У том случају, он постаје њихов сапутник. Он их спријатељује.

Било да се обраћа младима или одраслима,нова књижевност приказује судбину човека у вихору научно-техничког преврата. Но, тај приказ је дрикчији у поезији него у прози. Прозаисти нам саопштавају своје опсервације о технизирању људског света. Са своје стране, песници се труде да изразе оне нове, често и неизрециве емоције које побуђује то исто технизирање, а које понекад прелазе у безосећајност робота. Њихова песма показује како куца човеково срце, када га дотакне нељудски ритам кибернетичких аутомата или циклотрона.

Ова је разлика, ипак, врло релативна. Јер, у датом случају, поема се интелектуализује попут есеја, док роман постаје фантастичан као песма или бајка. Поезија и проза почињу се преливати једна у другу. То њихово преливање наговештава да се нови садржај не да улити у старе, разграничене, чврсте форме. Према томе, од средине XX века до данас, ситуација нашег песништва обрнула се за сто и осамдесет степени.

Педесетих година, наша поезија је одбацила старе облике, али (углавном) није освојила битно нов садржај. Уколико се надахњује преокретом у науци и технологији, она данас налази такав садржај, али још увек мора да тражи одговарајуће, нове облике. Јасно је да то тражење — на нужан начин — резултује многим промашајима; ниједан трагач не може бити сигуран да ће отпрве постићи „пун погодак“. Линија описане потраге кривуда између два

супротна екстрема, то јест између традиционализма и „авангардизма".

Пошто су доспели у ћорсокак, поједини трагачи враћају се традиционалним облицима, рецимо — сонету. Насупрот њима, извесни „авангардисти" теже да се пробију до нових облика, без обзира на садржај. Грубо речено, они су склони да песничку иновацију сведу на нову форму. Најдослединији међу њима стигли су до **сигнализма** који би хтео да уведе поезију у орбиту научно-техничке револуције.

По сигналистичком схватању, модерна наука и техника револуционишу поетску структуру, али не доносе неку нову песничку семантику; штавише, оне нагоне сваку семантику да се „исели" из поезије. То би значило да научно-техничка револуција омогућује да се роди неки нови песнички облик који је „чист" од ма каквог садржаја и смисла. Отуда такав облик више није реч у обичном одређењу те категорије. У његовој градњи, реч је замењена „сигналом" који се може састојати како од појединачних слова, тако и од других визуелних фигура. Укратко, песма може да буде компонована од самих слика. Тада се она јавља као 'визуелна поезија".

За сигналисте, дакле, револуционисана техника није нови поетски садржај. Као творевина ове технике, кибернетички аутомат **није** нов **објект** који осмишљава песму, надахњујући песника. У накнаду за то, сигналисти тврде да овај аутомат постаје нов **„субјект"** песничког стварања. Другим речима, они држе да поезију може производити — компјутер. Пошто би била „слободна" од уобичајеног смисла и садржаја, па самим тим и од идеја, ова компјутерска поезија не би имала ничег заједничког са било којом идеологијом; она би била ствар чисте технологије. Сигналистичка поезија није неко певање о машинама; она представља машинизовање самог песништва.

У ствари, синтеза науке и поезије чини савремену, виталну **суштину** сигнализма; но, сигнализам је неприкладан и неодржив **облик** те синтезе; он је неодржив, јер се сигналисти ослањају једино на научно-технички преврат, игноришући његову нужну везу са друштвеном револуцијом.

Поменути преврат даје доминантну боју садашњем времену. Али, у нашем југословенском простору, у његовом историјском спектру, та боја је почела да се слаже са бојом социјалне револуције. Ово слагање је видљиво чак и у колориту наше раније револуционарне књижевности. Оно се даје разабрати у визионарском роману Ђорђа Јовановића „Плати па носи", а такође и у поеми Матеја Бора „Ишао је путник кроз атомски век". У наведеној поеми, овај партизански песник је осмотрио револуционисану технику, али је уједно упозорио и на апокалиптичку опасност њеног отуђења. Следствено, поезија наше ере рађала би се тамо где се научно-технички преврат слива са пролетерском револуцијом.

Недавно се њен крепак изданак помолио у творевини једног младог радника-песника, у збирци Мирослава Лилека „Станиолска земља". Појављујући се као „бела врана" међу нашим данашњим песмотворцима, аутор збирке наслућује драматичан окршај човека и робота. Насупрот технизирању човека, он се залаже за очовечење технике. Није никаква случајност што за ово очовечење пледира баш песник-радник. С обзиром на то да су радници били третирани као делови машине, они су животно заинтересовани за хуманизацију машинског система.

Данас, та хуманизација одговара колико интересима радничке класе, толико и својствима најсавременије технике. Јер, модеран аутомат се битно разликује од класичне машине. Ова друга је присиљавала радника да јој се потчини; напротив, онај први се подређује раднику чији се рад, стога, ограничава на делатност контроле. Имајући све то на уму, поједини економисти увиђају да електронској и аутоматској техници одговара само комунистички поредак који би људе све више ослобађао физичког рада.

Јасно је да овај нужни рад никад неће бити замењен празном доколицом, нити пуком игром. Он ће уступити место стваралачкој самоделатности којој песнички и уметнички чин може да послужи као модел. У свом највишем данашњем облику, самоделатност је поезија. Истовремено, она је тачка у којој конвергирају токови научно-техничке и друштвене револуције. Ова тачка, дакле, означава место где се поезија среће са науком и техником. На означеном месту разрешава се драматичан конфликт песника и техничара.

То разрешење је циљ који нам лебди пред очима. А пут до циља —још увек нам је пред ногама. Сада се на њему види само једна мала претходница за којом ће, пре или после, морати да пође читава поезија.